

kifejeződéseivel, az igaz költők verseivel ismerkedünk.

Régóta sejtem, hogy Határ Győző irodalmi munkásságáról hallgatni nemcsak súlyos mulasztás, hanem súlyos hátlanság is. No meg, azt hiszem, egyfajta félelem: érzésem szerint nemcsak szűkeblűségből, szakmai irigységből született oly kevés kritika az irodalomtudósnak is

kiváló Határ Győző (meg például Rónay György vagy Rába György) költészetéről, hanem azért is, mert az övékhez hasonló felkészültség nélkül még könnyebben lelepleződik minden melléfogás, téves ítélet, mint más költőkről szólva.

Alföldy Jenő

Vetít a képzelet

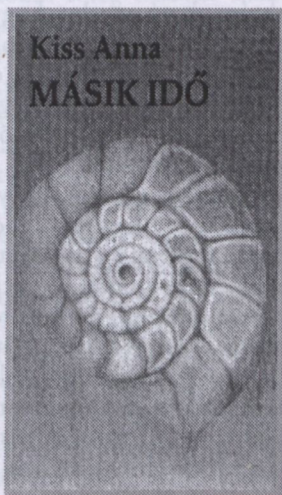
KISS ANNA: VILÁGOK

Origót föltáró, elődkutatással bíbelő, magyarázatokkal foglalkozó kritikusok közös óhaját fejezte ki *Kulcsár Szabó Ernő* a Tiszatáj 1980-as májusi számában, amikor Kiss Anna *Világok* című kötetét elemző közleményét azzal indítja, mi lenne ha – ha a költőnek volna fogalmilag kifejtett költészetana. Legalább annyicska, teszem hozzá én, amennyivel Weöres Sándor segítette az értelmezőket okos kalauzként használható poétikai nézet-összegezéseiben.

A kilencedik tomusza után a tizedik *Másik idővel* jelentkező, rendíthetetlenül

saját útján járó lírikus most némi támpontot ad interpretátorainak. Nem véletlen ugyanis, hogy válogatásába épp azokat a (teljességgel szét nem választható) műfajait emelte be mutatványnak, melyeket ezidő szerint a legalkalmasabbnak tart arra, hogy művét reprezentálják. Az áttekintésnek és összegzésnek szánt kigyűjtés, ami – nem is meglepően – a szerény *válogatott írások* alcímet nyerte, megintcsak enyhe intés az őt makacsul kategorizálni igyekvőknek, hisz vegyes tanulmányok, sőt cikkmustrák szoktak ilyen *understatement* megjelöléssel a nyilvánosság elé kerülni.

Az a hangsúlyos fülszövegbéli közbevetése pedig, amely úgy szól, hogy „válogathattam volna máshogy is” újfent bizonytalanáá teheti azokat, kik az öntörvényű életmű esztétikai határait, kitériumait végre valahára stabilan szeretnék kijelölni. Mivel jómagam – 1978-as ÉS-beli, majd 1986-os, a Magyar Nemzetben publikált próbálkozásaimban – tartózkodtam költői munkáinak széptani élvezetboncolásaitól, ezekután is törekednék meg-

Kortárs Kiadó
Budapest, 1999
321 oldal, 1148,- Ft

örizni azt a meggyőződésemet, hogy az igazi tehetség, az ihletett eredetiség jelentkezését mindenekelőtt egyszerűen el kell fogadni, türelmesen be kell vallani. Ha ismételten írunk róla, elsősorban a befogadó(k)ra tett minőségi hatásból kiindulva érdemes őt interpretálni, nemkülönben tárgyilagosan, hitelesen *méltatni*. A tetszésről van tehát szó, mint mindig az elit irodalomnál, egyszermind a bemutatással együttes közelebb-hozás kritikus költelméről, amit alátámaszthat a tapintatos, nem kotnyeles vagy okoskodó természetű (az adott mű üzenetét nem leszűkítő) ítései viselkedés, ha csínján bánik a fogalmi bonyodalmakkal, bár ezekre hivatalból hivatkozik.

Kiss Anna első rostájában viszonylag kevés szorosan vett vers akadt fönn: ezek a kiadvány első, *Kozmikus falvédő* titulust kapott ciklusában, illetve a befejező *Attúnésekben* csoportosultak. Kivéve azokat a bagatellnek nevezhető, haiku-srófra járó betéteket, melyeket létrehozójuk bele-szótt *Az alvadtvér színe* hollandiai kalandozásaiba. Ez a kompozíció egyébként azért nem a leggyümölcsözőbb vállalkozása, mert gyógyíthatatlanul magán viseli az utólagos illesztés nyomait.

Az *egészében* elragadó záróciklus egyes darabjainak látszólagos kimunkálatlansága, odavetettsége viszont egyáltalán nem tűnik fel. Csak sokadik olvasásukra vesszük észre, hogy nem mindenikük végére tellett azokból a végtelenre nyíló, szemléletes slusszpoénokból (például: „minden zsebem teli székkal”, „baljós gyümölcs sír benne édeset”) amelyek más helyeken annyira bensőségesse sűrítik a költő elbegegésekben, kihagyásokban bő dikcióját.

Itt kell megemlítenem, hogy jellegzetesen filmszerű látására (vagyis a mi oldalunkról: láttató képességére) ebben a verscsokrában található a legtöbb közvetlen utalás. Az *Attúnések* még közelebb *gőrcsövezésekor* aztán kiderül: voltaképp egy picit túlváriált, elégia-töredékekből össze-

állított poétikus installációba csöppen-tünk bele. Ennek (szokvány installációnál megvalósíthatatlan) dinamikáját pontosan az a lassúbb filmklipekre emlékeztető oda-vissza áramoltatás adja ki, ami – ha botcsinálta pszichiáterként minden áron tetten akarjuk érni a kreatív elmeműködést, – erősen rokon a kissannai észjárásal, s az ebből következő, a kontextust merész vágásokkal létesítő írásbeli önkifejezéssel.

A gyűjtemény versválogatása és egyik drámája kissé gyöngítette bizalmamat költőnk víg kedélyének ronthatatlanságában. A létezéshez ízelt, attól elválaszthatatlan szűnés eddig is szervesen hozzátartozott teremtett művilágához. De nekem (nyilván szemellenzösségem miatt) úgy tűnt fel, sem a lírikusban sem az alkotásait egyre inkább benépesítő figurákban, szereplő személyekben fel se merült, hogy másvilágon-járatosságuktól szomorúnak kell lenniük, kötelező lenne elveszíteniük vidorságukat, vonzó nemtörődömségüket, ahogy esik-ügy-puffan thanatológiájukat. A létbevetettség feletti rosszérzés mára mintha beszüremlett volna a sötétebb szférákból felszínre lükkendő, „előforgó” költői szókincsbe. Ráadásul kikényszerít olyan felüteseket, kommentárokat, mint „semmi nem éli túl a felhők nagy futását”, „halálos vázlatfüzet”, „dől a korlát s az ég is vele.” (*A víz és a Horizontok* füzérből.)

A Balassi Bálint halála körüli történelmi időben játszódó, csoportvonulásokkal tetézt drámának (*Basarózsák*) sem kevésbé bakacsni a horizontja, tizenhatodik századian siralmas – panaszos a hangvétele. Noha benne is föllép a rettenthetlen népi véleményképviselő, a segítő bába, kinek előképei korábban gangosan hordozták magától értetődő optimizmusukat, ezekben a beckett felrakású (*Páskándi Géza* rámondaná, abszurdoid) jelenetekben kevésbé tud vigaszt nyújtani, mint elődei más monológokban, farce-kísérletekben. A darab végén, amikor a

támadó törökök elől menekülni kényszerül a maszülettett – jövőt jelképező – Ballasi fattyúval, bízó szavait meghazudtolja tehetetlen szánakozása, artikulálatlan jajgatása. Nem tudom elúzni azt a benyomást, hogy Kiss Anna irigylésreméltó derűje, bármi rémségre fittyet hányó (*Az éjszaka csodái Weöres Sándorára* hajazó) humora attól keseredik meg, hogy időtlen epizódjaiba csak-csak beömlött a történelmi idő s már az, hogy tudomásul vette, eltöltötte lappangó félelemérzéssel. Ez az *Unbehagen* nem engedi folytatnia tündérekedőivel és ördöngöseivel a maga csodás ügyködéseit.

Több mint húsz éve nagy boldogan a tettvágytól duzzadó, shakespeare-i mesteremberekhez mértem e szeretetteljes íróniával kitalált, cselekménymániás bumfordiakat s okkal-joggal szembeállítottam őket a Beckett-féle „kíncirkuszolókkal.” A kín, a gyász, a pusztulás, a romlás mára ebben az óhatatlanul historizálódó rezervátumban is, íme, megjelent. Még az sem kizárt, hogy a tradícióból kivont dévajok, hetvenkedők felhőtlenül tiszta gyönyörűség-orgiái után (akár nemzeti) tragédiák jöhetnek...

Kárpótlásul kínálkozik az a tény, hogy a makulátlan derúkorszak művészi termékei – átvéve az 1986-os *Az idő* című kötetből – majdnem hiánytalanul felsorakoznak. Ugyanazt a zűrös békét, „józanul illuminált” rakoncátlanságot árasztják magukból, ami a negyed század előtti társadalmi viszonyok között üdítő oázisként hívogatta a megfáradtakat. Közülük hiányolom egyik prózai kedvencemet, a *Nepomukot*, benne Amália világraszóló rendtelenségével, s a makarenkói seggberugást gyakorló Teremtővel, (*Jean Effel* imádtá volna) valamint a kombinéját szivárványra aggató Regina-lánnyal.

Nem lehetett mellőzni ellenben a szemelvényekből *A macskaprémkalapos hölgyet*. A monodráma azért fontos, mert szerzője nyilvánvalóan előadásra szánta.

Ezzel a gesztusával szabadjára engedte – a könyvbezártságot amúgyis régóta fessegető – személyes kifejeznivalóit. Jelentősége attól is nő, hogy visszafelé rávilágít: ezután rosszul tapogatóznak azok, akik az archaizáló versekből spekulálva arra következtettek, költőnk a személytelenséghez mindvégig ragaszkodni fog. Tagadhatatlan alteregója ehelyett leplezetlenül fölmutatja magát, mint az evidenciák barátját, a természeti reáliák értékelőjét, megbotránkoztatások szelíd kihívóját, halálmegvető, boszorkányos szerelem-tudását, az emberi nagyságot kapásból fölismerő biztonságát. Szerepnek sem utolsó, szenzációsan színészkihívó ez a nagyformátumú, tükörlakó személyiség.

Eredeti megjelenésekor nem olvastam a párdarabként egybetartozó *Kuporgót* meg a *Borzát*. Az alapkonfliktust mindkettőben az képezi, hogy az udvari bohócot tartó Borza úr alighanem rosszul nőszült. Felesége örök áterhes, ráadásul úgy várná el a maga üdvösségét, hogy bazsarózsa nőjön ki az alféléből. A néphiedelmi allúziók elegáns munkára fogása, valamint az ingerkedő nyelvi fordulatok tökéletes alkalmazása kellemetlenül élvezetessé teszi ezt a röhejes szomorújátékot is, bár néha bosszant az információszegénysége. Tanulsága sem talánymentes.

Az ugye világos, hogy a csörgősipkás odamondogatást elfojtó s ettől társtalanul maradt zsarnok nem érdemli meg, hogy folytatása, utódja legyen. A magasabb jelképeség, a rejtett célzás a bezáputt történelmi korszakok folytathatatlanságára, képviselői terméketlenségére azonban valahogy nem domborodik ki belőle. Még az sem lehetetlen, hogy a brilliánsan kidolgozott részletek eltakarják a tisztázatlan műegész kifejtetlen mondanivalóját. Sokoldalú helyzetfölmérésül, rétegomlasztó zsánerképnek, kivetített belső beszédként persze bravúrosak ezek a sérződött szelvelgő ágálók s az ő kancsalul hízlegő álnok ravaszkodásaik.

Csalóka lényegük szinte keleties. Iga-
zolja Kiss Annának azt a rövid vallomá-
sát, miszerint ő bizony a kultúrák közös
mélyén keresi az egyetemes embert, s ta-
lálja a megeleveníthető, korszerűvé szemé-
lyesíthető, évezredekén átvonuló magatar-
tástípusokat (ahogy Kulcsár Szabó Ernő
meghatározza).

Hogy hová vezet az eddigiek ismerete-
tében az író útja, az mindig dédelgetett
zárókérdése a kritikushadnak. A költő
egyik alapos, bár nem kifejezetten elnéző,
türelmetlen ismerője Szilágyi Márton a
drámai műforma szorgalmazásában látta
követendő gyakorlatát és igaza lett. Az én

jövőbe-tekintésem nem kockáztatja a tipp-
adást. (A művészet csak Tandorinál lóver-
seny.)

Csupán kívánságomat adnám közre,
amikor regényt szeretnék olvasni mind-
azokról és másokról, kik hajdan-létezé-
sükkal elősegítették e pokollal aláaknázott
sublótos tündérvilágnak lakhatóvá tételét
Kiss Anna és állhatatos (*Lewis Carroll*ban
is járatos!) hívei számára.

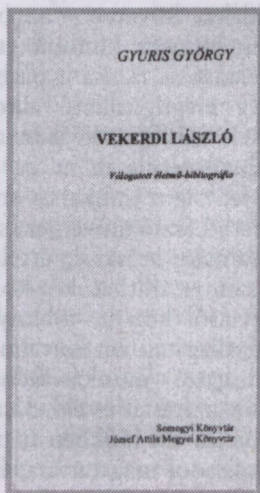
Jozsai Zoltán

Válogatott életmű-bibliográfia

GYURIS GYÖRGY: VEKERDI LÁSZLÓ

Bibliográfia és irodalomtörténet édes
testvérek. Hajdanán a híres-nevezetes ale-
xandriai könyvtár egyik vezetője, Kalli-
makhosz állította össze úgy a gyűjtemény
katalógusát, hogy a papirusztekercseket
a tizenkét műnemi-tartalmi csoporton be-
lül a szerzők betűrendjében sorolta fel és

egyúttal a szerzők életrajzi adatait is meg-
örökítette. Ekkor és ezáltal a Kr. e. har-
madik évszázad közepén egy csapásra
megszületett az első biobibliográfia és az
irodalomtörténet-írás első terméke, sőt –
miután akkor és még sokáig az irodalom
fogalmát tágan értelmezték, az írott szö-
veggel azonosították – a tudománytörté-
net is. A jeles görög költő, grammatikus
és könyvtáros metodikai megoldását az
európai kultúrkörben hosszú-hosszú időn
keresztül követendő mintának tekintet-
ték. Még a késő középkorban és a korai
újkorban is az életrajzi alapozású bibliog-
ráfiát tartották az egyedül elfogadhatónak,
az irodalom- és tudománytörténeti felfo-
gást pedig szinte a múlt század közepéig
uralta a biográfiai megközelítés (néha még
ma is találkozunk ilyen segédletekkel,

Somogyi Könyvtár–József Attila Megyei Könyvtár
Szeged–Tatabánya, 1999
170 oldal, 750,- Ft